

Een Mooie Jeugd
in
Hillegersberg

G.J. Felius

Een mooie jeugd in Hillegersberg-----	3
Na de oorlog -----	24
Een christelijke opvoeding -----	26
Een strak schema -----	32
Geef ons heden ons dagelijks brood -----	37
Na schooltijd -----	57
Het Zwarte Plasje-----	71
Voetballen -----	73
Winter in Hillegersberg-----	83
Naar het Libanon -----	89
Op vakantie-----	100
Vakantiewerk-----	128
Naar de MULO -----	135
De wereld verandert -----	137
De langemat -----	147
Terug op het Libanon -----	155

Een mooie jeugd in Hillegersberg

Als op de eerste maandag van de maand de sirenes afgaan, denk ik vaak aan de oorlog, de Tweede Wereldoorlog wel te verstaan. Vlakbij het huis waarin ik ben geboren en opgegroeid, stond op het raadhuis een sirene. Die ging niet alleen op de eerste maandag van de maand af, maar ook wanneer er kans was op een luchtbombardement. Gelukkig lag de wijk waarin wij woonden, niet in een gebied waarin doelen lagen, die in aanmerking kwamen om door de geallieerde bommenwerpers te worden uitgeschakeld. Hoewel, in 1943 hebben de Amerikanen bij vergissing een woonwijk in Rotterdam gebombardeerd met 326 doden als gevolg. De bommen waren bestemd voor de scheepswerf Wilton, waar door de Duitsers schepen werden gebouwd en voor de havenloodsen aan de Keile-, Lek-, en IJsselhaven, waar goederen voor de Duitsers waren opgeslagen.

Een enkele keer zag je heel hoog in de lucht een groot aantal lange condensstrepen. Die waren van Engelse vliegtuigen die naar Duitsland vlogen om daar te bombarderen, zoals ik later heb begrepen. Ook kwam er een keer een V1 over, een vliegende bom waarmee de Duitsers onder andere Londen bombardeerden, wat ik toen nog niet wist. Dat ding maakte een vreemd pruttelend geluid alsof hij elk moment kon afslaan. Als jongen vond je het spannend zo'n vliegende bom, waar aan de achterkant vlammen uitkwamen. Over het op zijn doel neerkomen met alle vreselijke gevolgen dacht je niet na.

Na de oorlog heb ik begrepen dat die raketten naar Londen gingen om de stad kapot te maken net als het bombardement door de Duitsers op Rotterdam in 1940.

Als de sirene afging, moesten wij in de gang onder de trap van de bovenburen staan. Bang in die tijd was ik niet, want ik had in de oorlog niet iets verschrikkelijks meegemaakt. Bovendien ging er van mijn moeder altijd rust uit. Niet dat er van mijn vader geen rust uitging, maar die lag vanaf het moment dat ik mij gebeurtenissen kan herinneren - najaar 1944 - ziek op bed en mocht niet worden gestoord. Hij had een ernstige middenoorontsteking en kreeg daar nog eens pleuritis en longontsteking overheen.

Mijn moeder regelde in die tijd het gezin: mijn zieke vader, mijn oudere zus Gerda, mijn oudere broer Jan en ik.

Mijn vader was van oorsprong gymnastiekleraar. Na in 1930 zijn 'Acte van Bekwaamheid voor Middelbaar Onderwijs' te hebben ontvangen, probeerde hij aan een baan te komen. Dat viel niet mee in die tijd. Nederland, en niet alleen ons land, verkeerde in een diepe crisis als gevolg van de grootste beurskrach uit de geschiedenis van de beurs in New York in oktober 1929. De werkloosheid was enorm en er werd fors bezuinigd, onder andere in het onderwijs.

Na enige tijd vindt hij toch een betrekking. Hij wordt gymnastiekleraar op een christelijke school voor Lager Onderwijs en Meer Uitgebreid Lager Onderwijs (MULO, tegenwoordig te vergelijken met HAVO) in Hillegersberg,

toen nog een zelfstandige gemeente vlak boven Rotterdam.

Daarnaast heeft hij nog een tijdje een paar uur les gegeven op de christelijke lagere school in Terbregge, een dorpje aan de Rotte, dat destijds nog onder de gemeente Hillegersberg viel. Hij huurde een etage in Hillegersberg.

Hillegersberg is een prachtige gemeente tussen twee mooie plassen, de Bergse Voorplas en de Bergse Achterplas, ontstaan uit veenafgravingen. Langs de plassen zijn mooie rietkragen.

In het zuiden en westen had je vanuit Hillegersberg een geweldig uitzicht over polders tot aan de verre horizon. Aan de noordkant was de Boterdorpsche Polder waarvan het stuk dat grensde aan de rand van de bebouwing, onder andere bij het zwembad het 'Zwarte Plasje', toen prachtige polders, nu volgebouwd is met huizen.

Aan de oostzijde stroomt de Rotte vanaf de Rottemeren - tussen Bleiswijk en Zevenhuizen – tot in het centrum van Rotterdam. Er is verbinding tussen de Rotte en de Bergse Voorplas via twee prachtige oude sluisjes, de Berg- en Broekse Verlaat aan de zuidkant en de in 1624 gebouwde Boterdorpsche Verlaat bij Terbregge aan de noordkant. Halverwege deze sluisjes staat tussen de Rotte en de Bergse Plas de Prinsemolen, een poldermolen, gebouwd in 1648 en verbouwd in 1810. Oost van de Rotte was de Polder Prins Alexander, waar zo goed als alleen boerderijen stonden. De Polder Prins Alexander

was toen één groot weiland en nu een grote wijk van Rotterdam

Mijn vader heeft niet lang op de bovenetage gewoond. In 1931 trouwt hij. Het jonge stel gaat wonen in Hillegersberg niet ver van de school waar mijn vader les geeft. Na enige tijd verhuizen zij naar de Berglustlaan, een zijstraat van de Straatweg. In 1935 wordt mijn zus Gerda geboren, in 1937 mijn broer Jan en het jaar daarna kwam ik op de wereld. Een paar jaren later kwamen Hans en Marleen er nog bij.

Ondertussen was mijn vader een cursus voor heilgymnastiek en massage - tegenwoordig fysiotherapie genaamd - gaan volgen. De reden deze opleiding te volgen, was dat zijn gehoor steeds slechter werd. Hij besefte dat dit een te grote handicap voor het vak van gymnastiekleraar zou worden. Mijn vader haalde zijn diploma heilgymnastiek en massage in 1935. In datzelfde jaar ontving hij zijn eerste patiënt. Er zouden er nog veel volgen.

Er moest nu worden gezocht naar een huis waarin ruimte was voor een praktijk. Dat huis, een koopwoning, werd ook in Hillegersberg gevonden. Het huis bestond uit twee woningen, een benedenhuis en een bovenhuis, elk met twee verdiepingen. Mijn ouders betrokken de benedenwoning. De bovenwoning verkopen mocht niet van de gemeente om er zeker van te zijn dat er voldoende aanbod was van huurwoningen. Toen de de gemeente in de jaren zestig toestemming verleende het bovenhuis te verkopen, heeft mijn vader dat gedaan.

Mijn vader kocht het huis voor ongeveer 16.000 gulden (ca. 7.000 euro). De benedenwoning bestond op de begane grond uit een voor- en een achterkamer, een toilet en een keuken. De voorkamer werd de praktijkkamer van mijn vader en de achterkamer de woonkamer. In de woonkamer stond een kolenhaard, in de praktijkkamer een gashaard. Centrale verwarming was nog lang geen gemeengoed. De bovenverdieping bestond uit vier slaapkamers, een aan de voorkant, een aan de achterkant, daar tussenin een tussenkamer, aan de voorkant nog een klein zijkamertje en tenslotte een toilet en een badkamer op de zuidkant. Een badkamer lijkt normaal, maar dat was het niet in die tijd. De meeste huizen hadden in die tijd noch geen badkamer of een douche. Alle andere kamers waren onverwarmd, hoewel er wel mogelijkheden voor verwarming waren, want in de kamers aan de voor- en achterkant waren schoorsteenmantels met de mogelijkheid om er een kachel te plaatsen. Dat gebeurde echter niet uit kostenoverweging. Op de badkamer stond een gaskacheltje. Dat kacheltje vergeet ik nooit meer, want als ik 's ochtends uit bed kwam, liep ik naar de badkamer en ging dan vaak eerst op het kacheltje staan om door het raam te kunnen kijken. Dat deed ik ook een keer in de winter terwijl het kacheltje al heel erg warm was. Ik raad eenieder af dit na te doen en zeker met blote voeten.

De voorkamer boven werd de speelkamer voor de kinderen.

Tussen de voor- en achterkamer beneden was een schuifdeur met in beide kamers aan elke kant een kast. De schuifdeur werd weggewerkt door er een kast voor te laten maken in de woonkamer aan de zuidkant en een schot voor de schuifdeur te plaatsen in de praktijkkamer aan de noordkant.

Het huis had een voor- en achtertuin. De grote achtertuin lag op het zuiden aan een sloot met een breedte van zo'n vijftien meter. Aan de overkant daarvan waren bos-sages. De sloot ging in oostelijke richting na zo'n honderd meter via een duiker naar de Bergse Voorplas, driehonderd meter de andere kant op kwam de sloot uit op de Bergse Achterplas. En dat alles in de buurt van een grote stad, wat wil je nog meer?

Eind 1938 werd ik in dat huis geboren als één van de toen ongeveer 8.640.000 inwoners van ons land. Dat er in dat jaar nog een burgeroorlog gaande was in Spanje ging aan mij voorbij, evenzo dat in Duitsland de vervolging van de joden was begonnen en Adolf Hitler plannen maakte om Europa te vermeesteren door middel van een oorlog.

Ondanks de werkeloosheid en de toenemende oorlogs-dreiging vanuit Duitsland ging het goed met ons gezin. Mijn vader had als gymnastiekleraar, gecombineerd met de steeds groter wordende praktijk heilgymnastiek en massage, meer dan voldoende inkomen om een goed belegde boterham te hebben. Het was zelfs voldoende voor het 'hebben' van een dienstmeisje en het jaarlijks

met de kinderen op vakantie gaan naar Zoutelande op Walcheren.

Helaas mocht het niet zo blijven. Vrijdag 10 mei 1940 vallen Duitse troepen Nederland binnen. Het Nederlandse leger, waarop jarenlang zwaar was bezuinigd zodat het nauwelijks was geoefend en daarnaast niet alleen over onvoldoende, maar ook nog eens over verouderd materiaal beschikte, kon niet tegen de goed getrainde en met moderne middelen uitgeruste Deutsche Wehrmacht op.

Dinsdag 14 mei wordt Rotterdam door de Deutsche Luftwaffe gebombardeerd. De oude binnenstad wordt verwoest. Er vallen ruim 900 doden en duizenden gewonden onder de bevolking. 24.000 woningen gingen verloren, waardoor 80.000 mensen dakloos werden. Er werden 2.400 winkels, 2.000 werkplaatsen, fabrieken en pakhuizen, 1.450 kantoren, 566 café's en hotels, 69 schoolgebouwen, 24 kerken, 22 feestgebouwen, 13 ziekeninrichtingen, 12 bioscopen, 10 inrichtingen van weldadigheid, 4 dagbladbedrijven, 2 theaters en 88 andere gebouwen verwoest. Nederland geeft zich over, ons land ging een onzekere tijd tegemoet.

Deze ellende is mij totaal ontgaan als ventje van anderhalf jaar dat niets tekort kwam. Helaas kwam ook daar verandering in.

Nederland moest, zonder daarop voldoende te zijn voorbereid, van de ene op de andere dag, leven van de eigen voedselvoorziening omdat er niets meer kon worden

ingevoerd. De zeeroutes waren niet meer bruikbaar. Er ontstaat bijna direct schaarste aan thee, koffie en rookwaren. Dat laatste product was dan wel niet goed voor de gezondheid, maar dat besepte men toen nog niet. Het gros van de mannen rookte, vrouwen nauwelijks. Spoedig daarna kwam er gebrek aan veel meer artikelen, zoals schoenen, zeep en chocolade. Thuis hadden wij een leest waarop mijn vader schoenen repareerde. Later in de oorlog kwam het voor dat de neuzen van de kinderschoenen werden weggesneden, zodat ondanks het groeien van de voeten de schoenen langer konden worden gedragen. Je zag ook steeds meer mensen op klompen. Sportschoenen waarop de jongelui tegenwoordig lopen of slippers bestonden nog niet.

Er kwam een tekort aan groenten en fruit, althans voor de Nederlanders. Niet voor de Duitsers, want de meeste groenten en fruit gingen naar Duitsland. Vis kwam helemaal niet meer op de markt, er kon onder oorlogsomstandigheden niet op zee worden gevestigd.

Voor de winkels stonden lange rijen, waarvan de laatste mensen vaak voor niets, omdat de winkel was uitverkocht als zij aan de beurt waren. Vanuit de steden gingen de mensen steeds meer het land in, 'de boer op'. De prijzen stegen enorm gezien de schaarste en daar maakten de zwarthandelaren weer gretig gebruik van.

Om het schaarse voedsel eerlijk te verdelen, werd een distributiesysteem ingevoerd. Iedereen kreeg bonnen. Niet alleen voor voedsel, maar ook voor tabak, textiel en schoenen. Voor kinderen in de groei waren er extra bonnen.

Naast een tekort aan levensmiddelen kwam er gebrek aan kolen, de belangrijkste brandstof in die tijd. Elektriciteit werd opgewekt met kolencentrales, locomotieven reden op kolen, schepen voeren op kolen, kachels werden gestookt met kolen.

Er waren in die tijd nog weinig auto's, waarvan slechts enkele in particulier bezit. Alleen rijke en 'handige' mensen hadden een auto. Onder de moeilijke omstandigheden werden de bezitters van auto's vindingrijk. Er reden auto's die door paarden werden getrokken of van brandstof werden voorzien met een grote generator achter de auto. Die generator was bijna zo groot als de auto. In die generator werd door het verbranden van kolen (antraciet) gas gemaakt waarmee werd gereden. Dat hield echter op toen er geen kolen meer waren te verkrijgen.

Er kwam ook surrogaat koffie en tabak. Niet te drinken danwel te roken, naar ik heb begrepen. In die tijd werd veel gerookt, met name door mannen. Het werd toen nog niet gezien als een gevaar voor de gezondheid. Vrouwen rookten nauwelijks. Dat 'hoorde' niet in die tijd.

Het werd allemaal nog erger toen de Duitsers steeds meer verliezen gingen lijden op de diverse fronten, zoals bij El Alamein in Noord Afrika, waar het Duitse Afrika-korps van veldmaarschalk Rommel werd verslagen door de Britten onder leiding van generaal Montgomery en de nog grotere nederlaag van de Duitsers in en rond Stalingrad, het huidige Volgograd, waar het 6e Duitse Leger totaal werd verslagen door de Russen. Vanaf dat moment verloren de Duitsers elke slag die zij met de geallieerden voerden met als hoogtepunt de geslaagde lan-

ding in Normandië op 6 juni 1944 (D-Day). De bevrijding kwam dichterbij, maar de situatie in ons land, en zeker in het westen, werd steeds slechter.

De mensen probeerden de gebeurtenissen op het front bij te houden. Dat viel niet mee want de radio's moesten al in 1943 worden ingeleverd. De berichten kwamen via mensen die, met het gevaar te worden gearresteerd door de Duitsers, hun radio hadden gehouden en verborgen op een geheime plaats. Daarnaast kwam het nieuws via blaadjes van het verzet die in het grootste geheim werden bezorgd bij diegenen die daarvoor in aanmerking kwamen. Bij ons viel ook zo nu en dan zo'n blaadje in de bus. Uiteraard wisten de Duitsers dat er nog heel wat mensen hun radio niet hadden ingeleverd en dagelijks stiekem naar radio Oranje luisterden, die vanuit Engeland het programma 'de Stem van Strijdend Nederland' uitzond. De bezetter probeerde het luisteren te voorkomen door middel van stoorzenders.

Een van mijn eerste herinneringen van de oorlog was dat op een dag alle mensen naar buiten liepen, wij ook. Iedereen was opgewonden. Hier en daar werd de Nederlandse vlag uitgestoken. Toen heb ik het niet beseft, maar die dag, dinsdag 5 september 1944 is de geschiedenis ingegaan als 'Dolle dinsdag'. Het gerucht was rondgegaan dat Breda was bevrijd en de geallieerde troepen binnen afzienbare tijd de rest van ons land zou bevrijden. Dit bleek de volgende dag helaas niet waar te zijn.

Een paar weken later werd er aangebeld en stond een Duitse soldaat op de stoep. Mijn moeder was daarop voorbereid, want de Duitsers hadden bekendgemaakt dat op 10 en 11 november 1944 razzia's zouden worden gehouden in Rotterdam. Alle mannen tussen de zeventien en veertig jaar moesten zich melden om in Duitsland te gaan werken. In Duitsland zaten bijna alle mannen in het leger en was er een tekort aan arbeiders om bijvoorbeeld in fabrieken en in de landbouw te werken.

Direct na de bekendmaking werden in veel huizen schuilplaatsen gemaakt onder de vloer, achter dubbele wanden of in de tuin onder de grond, waarin de mannen zich konden verbergen oftewel 'onderduiken' zoals dat werd genoemd. Vlakbij ons woonde een echtpaar, waarvan de man boven de veertig was, met een zoon van achttien. De zoon had zich verborgen onder de vloer. Toen de Duitsers de tuin inliepen om aan te bellen, riep zijn moeder 'Piet, geef je toch aan, als zij je vinden, worden wij gearresteerd'. Hij kwam te voorschijn en gaf zich aan. Piet is toch nog ontkomen. In een dorp waar ze doorheen liepen naar Duitsland, begon een meisje met de rij mannen mee te lopen, stak haar arm door de arm van Piet die toevallig aan de buitenkant liep, waarna ze als een paar weg wandelden. Zo zijn er overigens meer mannen gered door een aantal moedige vrouwen.

Al die mannen moesten helemaal naar de Gelderse IJssel lopen om in het ruim van een binnenschip naar Duitsland te worden gebracht.

Mijn moeder liet de soldaat binnen. De soldaat vroeg waar mijn vader was. 'Die ligt ernstig ziek boven op bed',

zei mijn moeder. Dat zeiden natuurlijk meer vrouwen in een poging hun man niet mee te laten nemen. De soldaat wilde naar boven gaan om het te controleren. 'Eerst je laarzen uitdoen', zei mijn moeder, 'mijn man is zo ziek dat hij niet tegen dat gestamp kan'. De soldaat trok zijn laarzen uit, ging de trap op en keek om de deur in de slaapkamer. 'Ihren mann ist tatsächlich krank', zei hij, liep zachtjes de trap af, deed zijn laarzen aan en ging weg.

Volgens de Nederlanders waren alle Duitsers rotmoffen. De eerlijkheid gebiedt echter te vermelden dat onder die Duitse en Oostenrijkse soldaten natuurlijk ook prima jongens zaten, die ook maar moesten doen wat hen werd opgedragen. Zo waren er Duitse en Oostenrijkse soldaten die volledig tegen hun zin mee moesten doen met de razzia's. Het kwam dan ook voor dat ze een smoesje van moeder de vrouw wel doorhadden, maar net deden of zij het geloofden en zonder man weer verdwenen. Erger dan die Duitse dienstplichtige soldaten waren sommige Nederlanders, die van de gelegenheid gebruikmaakten om mannen, waar ze om welke reden dan ook iets tegen hadden, aan te geven bij de Duitsers. Dat is meerdere keren voorgekomen.

Langzaam maar zeker kwam er een groot tekort aan voedsel in het gebied dat nu Randstad heet. Toen het zuiden van ons land voor het grootste deel was bevrijd in het najaar van 1944, werden de verbindingswegen tussen het bevrijde deel van Nederland en het westen ver-

broken. Vanuit zee was ook nog geen aanvoer mogelijk. De bevolking, vooral van de grote steden zoals Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, kwam in grote problemen. Er ontstond een enorm tekort aan voedsel en dat werd met de dag erger.

De winter van 1944-1945 is de geschiedenis ingegaan als de 'Hongerwinter'. Het was niet de strengste winter in de geschiedenis van ons land, maar in die tijd waren alle winters wel aanzienlijk kouder dan tegenwoordig. Daarbij komt dat ondervoede mensen met onvoldoende beschermende kleding, meer last hebben van kou dan goed gevoede en goed geklede mensen.

Omdat er nauwelijks kolen waren om de kachel te stoken, gingen wij boven in de voorkamer - de speelkamer - wonen. Die kamer was kleiner dan de woonkamer beneden en dus makkelijker te verwarmen. Er werd een kolenkachel geplaatst in de speelkamer. Een ronde, rechte kachel waar je van boven kolen in moest doen. Het deksel bestond uit een aantal ringen die in elkaar pasten. Je kon het deksel met een pook eraf halen en dan één of meer ringen verwijderen. Zo konden er pannen van diverse grootte op worden gezet.

In de hongerwinter kon je echter nauwelijks aan kolen komen. Men ging kolen zoeken op de koolspaden in de parken. Die paden bestonden uit onder andere slakken die overbleven in de gasfabriek bij het maken van gas uit kolen. Je zag de mensen met een schepje of iets anders de bovenlaag losmaken, in een zeef doen en dan maar schudden. Er bleven dan kleine stukjes nog bruikbare